

ROLE A ZASTOUPENÍ ŽEN V ČESKÉ CHEMII, ZEJMÉNA NA VŠCHT PRAHA

Tento článek je součástí seriálu Ženy v české chemii

ANNA MITTNEROVÁ

VŠCHT Praha, Technická 5, 166 28 Praha 6
anna.mittnerova@vscht.cz

Došlo 9.1.22, přijato 25.1.22.

Klíčová slova: vědkyně, profesorka, genderová rovnováha, Cena Julie Hamáčkové

• <https://doi.org/10.54779/chl20220187>

Motto

„Nerovnost postavení mužů a žen ve vědě se odráží v počtu publikací, v oceňování a zejména v oblasti financování. Ženy a dívky patří do vědy! Stereotypy ale odvádí ženy z vědeckých oborů. Je čas uznat, že více diversity znamená více inovací. Pokud nebude víc žen v oborech přírodních a technických věd, bude svět i nadále utvářen muži a pro muže a potenciál žen zůstane nevyužitý. Musíme proto zajistit, aby dívky měly možnost studovat obory, v nichž vidí své budoucí uplatnění: například programování, strojařství, cloudové technologie, robotika nebo zdravotnictví.“¹ říká ve svém poselství k Mezinárodnímu dni žen a dívek ve vědě generální tajemník OSN António Guterres.

1. Úvod

Téma role a zastoupení žen se zaměřením na chemii a související vědní obory je velice široké a mapovat ho a publikovat výsledky průzkumu je námět na víceletý projekt. Určitý segment mapoval projekt s názvem „Transformační procesy po roce 1989 optikou přeměny výzkumných ústavů chemického průmyslu“ podpořený GA ČR v letech 2018–2020 (cit.²) řešený na Sociologickém ústavu AV ČR, v.v.i. v letech 2018–2020.

Na VŠCHT Praha probíhal v letech 2014–2017 projekt TRIGGER „Transforming Institutions by Gendering Contents and Gaining Equality in Research“³ podpořený ze 7. rámcového programu EU a projekt PEDICEV „Posilování evropské dimenze českého výzkumu zastupováním ČR v expertních skupinách ERA a transformací výzkumné organizace z hlediska genderové vyváženosti“⁴ podpořený z programu EUPRO II MŠMT ČR. Tyto projekty měly za cíl zjistit, jaká je skutečná situace z hlediska zastoupení mužů a žen na úrovni studijních programů a ve výzkumné, pedagogické a tvůrčí činnosti této vysoké školy a navrhnout opatření, která by vedla k utváření vnitřní kultury, jež by nastavovala příznivé podmínky pro vyšší zapojení žen do výzkumu, umožňovala vyvážené zastoupení mužů a žen i na vyšších kariérních pozicích a v rozhodovacích orgánech školy a reflektovala tak změny v současné společnosti, kdy na této vysoké škole studuje víc dívek než chlapců.

Ing. Anna Mittnerová (nar. 1950). Vystudovala na VŠCHT Praha, technologii skla a keramiky na FCHT, kde ještě 5 let pracovala na výzkumném úkolu pro tehdejší Keramické závody Znojmo. V letech 1978 až 1992 působila v laboratořích Stavební geologie Praha. Po roce 1989 odešla do komerční společnosti zastupující zahraniční firmy v oblasti stavební chemie a požární bezpečnosti. Rok pracovala i na obchodním oddělení Americké ambasády v Praze. V roce 2003 se vrátila zpět na akademickou půdu jako administrátorka mezinárodních projektů VaV. Po krátkém působení na Ústavu makromolekulární chemie AV ČR přešla v roce 2006 na Oddělení pro vědu a výzkum VŠCHT Praha, kde administrovala projekty zejména rámcových programů EU zde řešených. Byla řešitelkou projektů programů MŠMT EUPRO a EUPRO II a EU programu „Lifelong Learning“. V roce 2014 získala se svým týmem účast ve čtyřletém projektu 7.RP EU s názvem TRIGGER, „Transforming Institutions by Gendering Contents and Gaining Equality in Research“, ve kterém začala prosazovat zavádění nových přístupů vycházejících z genderových politik ve VaV do vnitřního systému řízení VŠCHT Praha. Podílela se na rozjezdu Poradenského a kariérního centra a mentoringového programu pro začínající vědkyně a vědce. V současnosti působí na Zahraničním oddělení, kde má na starosti mezinárodní mobility vědeckých pracovníků. Podílela se na návrhu a vytvoření elektronického informačního systému MOBIS pro registraci příjíždějících cizinců, zpracovala a publikovala metodické návody „Výjezdy do zahraničí v akademické sféře, průvodce související legislativou“ a „Zaměstnávání a hostování cizinců v českém akademickém prostředí“. Zúročuje tak své zkušenosti, které získala v letech 2010–2013, kdy byla delegátkou Programového výboru PEOPLE Evropské komise pro 7.RP a kdy působila v poradní skupině MŠMT pro rozvoj lidských zdrojů a gender. A. Mittnerová je spoluautorkou aplikace ANLUPA pro snadné vyhledávání grantových příležitostí ve VaV. Každoročně se podílí na organizaci popularizační akce Noc vědců na VŠCHT Praha.

Anna Mittnerová vychovala dvě, dnes již dospělé děti, má 4 vnoučata. Jejím koníčkem a zálibami jsou hudba, zpěv, hraje na kytaru a klavír, ráda sportuje, v létě jezdí na kole, v zimě lyžuje.

2. Pohled od historie do současnosti a podíl zastoupení žen

Vyšší zapojení žen v technických oborech českých vysokých škol, potažmo v chemii, je třeba vnímat i z hlediska obrovské proměny společnosti od konce 19. století do současnosti. Je třeba porovnat, jaké měly možnosti studovat a realizovat se v technických oborech ženy v Rakousko-uherském mocnářství, jaké změny do vzdělávání přinesl vznik samostatného Československa, neopomenout vliv druhé světové války, uvědomit si, co přineslo období budování socialismu a normalizace a jaké změny nastaly po pádu tohoto režimu v roce 1989 a sledovat, jak se situace proměňuje nyní a jak jí vnímá současná společnost. Bohužel i v dnešní době stále přetrvává v části společnosti obava z výuky a hlavně z maturity z matematiky a dalších předmětů jako např. fyzika a chemie. I přes veškeré snahy popularizátorů chemie z řad vědecké komunity je chemie pořád vnímána jako něco škodlivého a život ohrožujícího. O to více je nutné zviditelňovat kariérní trajektorie a úspěchy významných osob a zejména žen, které v oboru chemie vynikly a jejichž působení bylo přínosem nejen pro danou instituci či vysokou školu, ale i pro celou společnost.

V roce 2016 vyšel ve sborníku České společnosti chemické u příležitosti 68. sjezdu chemických společností⁵ příspěvek s názvem „Studium a další působení žen na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze, proměny v průběhu posledních 100 let“. Z tohoto příspěvku si připomeňme některé pasáže:

„V Rakousko-uherském mocnářství nebylo ženám umožněno studovat na vysokých školách technických. Začátkem dvacátého století však sílilo emancipační hnutí a snahy tento přístup ke vzdělávání žen změnit. V těchto snahách se angažoval i dvorní rada, a rektor České vysoké školy technické, profesor Julius Stoklasa, který se se svým profesorským sborem již v roce 1909 zasazoval o „připuštění“ žen k řádnému studiu na všech oborech a speciálních kursech vysokého učení technického. Toto doporučení se týkalo i studia technické chemie. Tehdejší snahy vystihuje článek v *Národní politice* z roku 1912 (cit.⁶), kde byla otištěna řeč prof. Stoklasy pronesená na manifestativní schůzi pro vyšší vzdělání ženské u příležitosti 50. výročí úmrtí Boženy Němcové.“ Nicméně jeho žádost byla ve Vídni zamítnuta a situace se začala měnit až po první světové válce a po rozpadu mocnářství.

„V roce 1920 byla v rámci Českého vysokého učení technického ustavena jako jedna ze sedmi vysokých škol

Vysoká škola chemicko-technologického inženýrství (VŠCHTI), na které již ve školním roce 1920/21 studovalo 48 žen, což bylo 5 % ze všech posluchačů. Jednou z prvních posluchaček České vysoké školy technické byla pozdější profesorka Julie Hamáčková,

kteřá je považována za zakladatelku české hydrochemie. V letech 1955/56 byla proděkankou a od r. 1957 do r. 1959 děkankou fakulty technologie paliv a vody.⁴⁷

V meziválečném období se procentuální zastoupení žen mezi posluchači a aspiranty nepřehouplo přes 10 %. Situace se začala rapidně měnit až v padesátých letech, kdy ve školním roce 1955/56 vzrostl počet posluchaček na 30 % a na této hodnotě setrval i během dalších let socialistické éry. Po revoluci v roce 1989 začal poměr zastoupení studentek vůči studentům na VŠCHT Praha strmě stoupat a do roku 2005 skokově vzrostl o 20 %.

V roce 2002 vydala VŠCHT Praha k padesátému výročí samostatného působení publikaci „Historie výuky chemie, Osobnosti a události“⁴⁸, která mapuje historii výuky chemie na území dnešní České republiky. Kromě historických dokumentů a fotografií zahrnuje kniha životopisy šedesáti významných pedagogů, kteří byli ve své době zejména vedoucími kateder a ústavů. Mezi těmito šedesáti osobnostmi je zmíněna pouze jediná žena, a to Julie Hamáčková.

V roce 2005 bylo procentuální zastoupení studentů a studentek v přepočtu na celou školu stejné, v dalších letech počet studentek dále stoupal a v roce 2015 vzrostl jejich podíl na 60 %. V roce 2020 bylo nejvyšší procentuální zastoupení studentek na Fakultě potravinářské a biochemické technologie, a to 72 %, nejmenší pak na Fakultě chemicko-inženýrské (43 %). Na Fakultě chemické technologie studovalo 56 % studentek a na Fakultě technologie ochrany prostředí 49 % studentek.

V posledních letech je tedy patrný trend, kdy na úrovni studentů bakalářských a magisterských studijních programů převažuje počet žen, u studentů doktorských studijních programů je dosaženo vyrovnaného počtu mužů a žen, nicméně od kariérní úrovně vědecký pracovník znamená strmý pokles zastoupení žen. Celkový počet zaměstnanců v roce 2020 byl 1222 a z toho 580 žen (47 %), to je téměř polovina, ale pokud nejvyšší akademické pozice zastávají v převaze muži, musí potom většina žen působit na nižších kariérních pozicích. Administrativních, technických a ostatních pracovníků bylo celkem 328 z toho 204 žen (62 %).

V letech 2017 až 2021 bylo na VŠCHT Praha jmenováno profesorem⁹ celkem 47 akademiků, z toho pouze 3 ženy, to je pouhých 6,3 %. Tyto tři ženy jsou všechny z Fakulty potravinářské a biochemické technologie (FPBT), v rámci této fakulty je to 33 % ze všech jmenovaných. Z toho vyplývá, že na zbylých třech fakultách nebyla za posledních 5 let jmenována profesorkou ani jediná žena. Pokud tento trend bude i nadále pokračovat, situace v poměru zastoupení žen na nejvyšší akademické pozici, tedy v pozici profesora, se ještě zhorší. Z 10 % profesorek z celkového počtu profesorů působících na VŠCHT Praha, vykazovaných ve statistikách z roku 2015, jsou v současnosti všechny profesorky již v důchodovém věku, i přesto na VŠCHT Praha stále působí. Během let 2017–2021 bohužel tři z těchto profesorek zemřely (prof. J. Moravcová, prof. G. Basařová a prof. A. Králová). Dá se tedy předpokládat, že během dalších 5 let může dojít k významnému poklesu podílu zastoupení žen na pozici profesora.

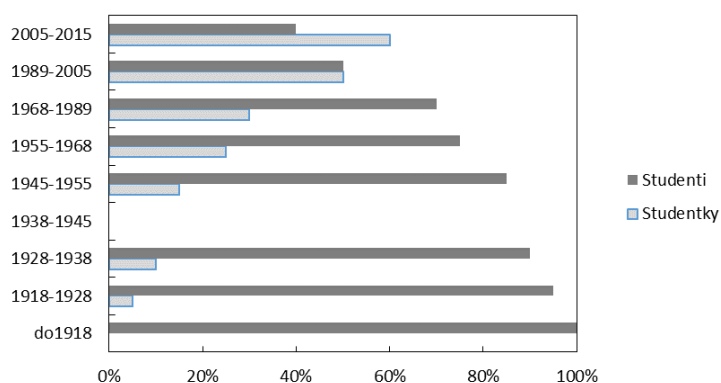
Zde je namístě hledat příčiny této nevyrovnané situace a odstraňovat bariéry pro možnost kariérního růstu žen. Pokud současný trend nezměníme, pomyslné „nůžky“ zastoupení mužů a žen na akademických pozicích se nám ještě více rozevřou. Namísto je podpora ženských talentů, kterých je na VŠCHT Praha bezpochyby dostatek, a motivace talentovaných akademiček, aby usilovaly o získání docentur a profesur. Pozornost by se měla v neposlední řadě zaměřit i na zvýšení podílu žen na všech úrovních vedení VŠCHT Praha, včetně rozhodovacích orgánů. Vždyť za 70 let samostatné existence měla VŠCHT Praha pouze 2 ženy ve funkci děkanky, a to prof. Julii Hamáčkovou v letech 1957–1959 a po dlouhé odmlce působila v letech 2015–2018 na Fakultě chemicko-inženýrské jako děkanka prof. RNDr. Marie Urbanová, CSc.

Následující obr. 1 a 2 názorně ukazují, jak stoupalo zastoupení studentek v průběhu posledních 100 let a jak byly zastoupeny ženy a muži na různých stupních kariéry od studia až k nejvyšším akademickým pozicím¹⁰.

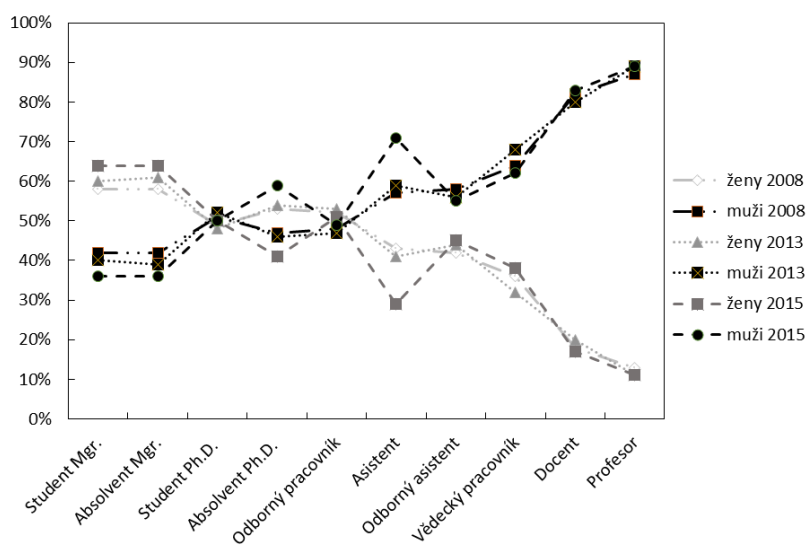
V roce 2014 a 2017 bylo provedeno v rámci projektu TRIGGER statistické šetření, ve kterém byly zjišťovány počty žen a mužů v letech 2008, 2013 a 2015 na různých stupních jejich studijní a kariérní dráhy, od studentů bakalářských, magisterských a doktorských studijních programů ke kariérním stupňům akademickým, od pozice asistent až po pozici profesor. Z obr. 2 je zřetelně vidět obrovský úbytek žen na vyšších akademických pozicích, bohužel tento trend i nadále přetrvává.

3. Významné ženy na VŠCHT Praha

Ukázalo se, že jedním z motivačních nástrojů jak přilákat ženy do výzkumu a vývoje je publikování životních příběhů žen, které i přes různé překážky dosáhly ve vědeckém světě významných úspěchů a dokázaly utvářet, jakým směrem se v daném oboru bude dál věda vyvíjet anebo celý nový obor založit a dále rozvíjet.

Obr. 1. Poměr zastoupení studentů a studentek v průběhu posledních 100 let

Obr. 2. Zastoupení mužů a žen od studentů k nejvyšším akademickým pozicím

Při řešení projektu TRIGGER bylo v letech 2014–2015 uskutečněno dvacet rozhovorů s významnými, úspěšnými, ale i nadějnými a začínajícími ženami vědkyněmi z VŠCHT Praha. Rozhovory byly zaměřeny na popis životní dráhy jednotlivých respondentek a významných okolností, které formovaly jejich další kariérní dráhy. Výpovědi žen byly sepsány do publikace „Hledání dynamické rovnováhy: tři generace výzkumnic na VŠCHT Praha“¹¹, kterou vydalo Vydavatelství VŠCHT Praha na přelomu roku 2015–2016. Jednotlivé příběhy jsou velmi zajímavé a kniha podává i svědectví doby od osamostatnění školy v roce 1952 do současnosti. Následně po této knize byla na základě rozhovorů s dvaceti muži z VŠCHT Praha vydána i kniha „Dynamická rovnováha na dosah? S chemiky z VŠCHT Praha o vědě a rovnosti“, která vyšla v prosinci 2017. Obě knihy lze získat prostřednictvím autorky tohoto článku (gro@vscht.cz), k dispozici jsou i v elektronické verzi v katalogu Vydavatelství VŠCHT Praha <https://vydavatelstvi.vscht.cz/katalog> nebo je možné je zakoupit ve vybraných knihkupectvích např. v Národní technické knihovně v Praze v Dejvicích. Příběhy žen byly též zpracovány do formy plakátové výstavy a najdete je i na webových stránkách <https://gro.vscht.cz/precete-si/>.

V tomto článku není možné vyjmenovat všechny významné ženy v historii ani ze současnosti VŠCHT Praha a už vůbec ne ty, které jsou jejími absolventkami a prosadily se mimo svou alma mater buď v komerční, veřejné nebo vládní sféře. Zmíníme se alespoň o některých, které pracovaly na VŠCHT Praha.

V letech 2014–2017 působilo na celé VŠCHT Praha 12 profesorek, nejvíc na Fakultě potravinářské a biochemické technologie, uvádím jejich jména, na internetu je možné vyhledat i jejich profily. Byly to: prof. Ing. Gabriela Basařová, DrSc., prof. Ing. Jana Čopíková, CSc., prof. Ing. Alena Čejková, CSc., prof. Ing. Kateřina Demnerová, CSc. prof. Ing. Jana Dostálová, CSc., prof. Ing. Jana Hajšlová, CSc., prof. Ing. Alena Králová, CSc., prof. Ing. Jitka Moravcová, CSc., prof. RNDr. Olga Valentová, CSc. Bohužel tři z nich již nejsou mezi námi, ale tři další ženy dosáhly této akademické pozice v poslední době, když novými profesorkami byly jmenovány prof. Dr. Ing. Petra Patáková, prof. Ing. Jana Pulkrabová, Ph.D. a prof. Dr. Ing. Michaela Rumlová. Na Fakultě potravinářské a biochemické technologie před rokem 2014 ještě působily:

- Prof. Dr. Ing. Martina Macková, pro obor mikrobiologie (nar. 1965, profesorkou jmenována v roce 2006). Ve velmi mladém věku ji zasáhla zákeřná nemoc, roztroušená skleróza. Navzdory tomuto handicapu

věnovala práci na ústavu veškerou svoji energii a čas. Předáním medaile Emila Votočka *in memoriam* ocenila VŠCHT Praha její celoživotní pedagogickou a vědeckou práci a lidské vlastnosti.

- Prof. Ing. Ludmila Šilhánková, CSc., obor mikrobiologie (nar. 1927, profesorkou jmenována v r. 1991), na VŠCHT Praha působila do roku 1972.
- Prof. Ing. Dr. Zora Šormová, DrSc., obor biochemie (nar. 1915, profesorkou jmenována v roce 1969). Na VŠCHT Praha působila jako externí profesorka do r. 1972.

Na Fakultě chemicko-inženýrské, Ústavu fyziky a měřicí techniky působí stále prof. RNDr. Marie Urbanová, CSc. a prof. RNDr. Drahoslava Janovská, CSc., která působí na Ústavu matematiky.

Na Fakultě technologie ochrany prostředí Ústavu technologie vody a prostředí stále pracuje jako pedagog a členka řešitelského týmu projektu podpořeného z TA ČR prof. Ing. Jana Zábranská, CSc.

Za každou z výše jmenovaných žen profesorek stojí neskutečné množství práce jak pedagogické, tak i v oblasti výzkumu, a to nejen v tuzemsku, ale i v mezinárodním měřítku. Do projektů řešených v rámcových programech EU se zapojuje nejvíce prof. Hajšlová. Kromě své každodenní práce se profesorky angažují i v různých odborných poradních uskupeních, rozhodovacích orgánech, jsou zapojeny i do dalšího veřejného života mimo VŠCHT a propagují dobré jméno školy i v médiích a na různých akcích pro veřejnost.

Důvodem k zamyšlení je fakt, že Fakulta chemické technologie nemá ve svých řadách ani jednu ženu na pozici profesorky, přitom potenciál žen na této fakultě je významný, od roku 2005 se zde habilitovalo 9 žen. Jednou z příčin může být fakt, že se zde zajišťují přednášky, laboratorní cvičení a zkoušení stovek studentů v bakalářských programech. Velké zásluhy zejména na výuce předmětu Obecná a anorganická chemie I a II je nutno připisat doc. Olze Smrčkové a doc. Dagmar Sýkorové z Ústavu anorganické chemie, obě nedávno odešly do důchodu a v jejich práci dále pokračují doc. Ing. Kateřina Rubešová, PhD. a doc. Ing. Pavla Někvindová, PhD., na Ústavu organické technologie doc. Ing. Eliška Vyskočilová, PhD. a na Ústavu chemie pevných látek doc. Ing. Barbora Doušová, CSc. O jejím příběhu se dočtete ve výše zmiňované knize rozhovorů. Jistě by si zasloužily v tomto článku zmínku o své přínosné práci i další ženy, bohužel výčet zde není úplný.

Přehled habilitačních řízení a řízení ke jmenování profesorem na celé škole je od roku 2005 veden na webových stránkách Vědy a výzkumu <https://www.vscht.cz/veda-a-vyzkum/habilitace>, kde si zvědavý čtenář může najít jména nových docentů, docentek, profesorů a profesorek.

Ženy se uplatňují i ve vedení školy, funkci prorektorky pro vědu a výzkum zastávala v letech 2004–2007 prof. Ing. Jitka Moravcová, CSc., která následně kandidovala i na funkci rektorky. Prof. RNDr. Olga Valentová, CSc. zastávala po tři období v letech 2008–2016 funkci předsedkyně Akademického senátu VŠCHT Praha, prof. RNDr. Marie Urbanová, CSc. byla v letech 2015–2018

děkanou Fakulty chemicko-inženýrské. V druhé polovině roku 2021 byla jmenována prorektorkou pro vědu a výzkum prof. Dr. Ing. Michaela Rumlová. Funkci kvestorky zastává již více jak 10 let Ing. Ivana Chválná.

Údaje o dalších ženách, které se v minulosti podílely na vzdělávání studentů/tek a rozvoji školy v oblasti vědy, výzkumu, inovací a tvůrčí činnosti dosud nejsou zpracovány a autorka tohoto článku bude vděčná za jakékoliv informace, které by pomohly k doplnění přehledu významných žen a jejich zásluh na rozvoji nejen VŠCHT Praha ale i oborů, které se vzděláním získaném na této škole souvisí.

Rovněž tak by bylo nejen velmi zajímavé, ale i užitečné mapovat kde se uplatňují absolventky VŠCHT Praha, v jakých oborech a v jakém sektoru, jakých dosáhly úspěchů, kolik práce pro společnost za nimi stojí. Některé příběhy žen jsou zveřejněny na webu oddělení komunikace VŠCHT Praha v rubrice Příběhy úspěšných <https://www.vscht.cz/uspesni>, je to však jen zlomek těch, které během 70leté existence VŠCHT Praha absolvovaly na této škole.

4. „Neviditelné“ významné ženy

Škola by vůbec nemohla existovat, kdyby z ní najednou odešly všechny ženy, které mají vysokoškolské vzdělání v oboru chemie, ale nikde se o nich moc nemluví a nepíše, a které vykonávají zásadní činnosti pro to, aby škola jako celek mohla fungovat. Mnohdy pracují pouze za tarifní mzdy, které zde dnes bohužel nedosahují ani výše zaručené mzdy pro příslušnou kvalifikaci. Kvůli své pracovní náplni nemají třeba možnost věnovat se výzkumu a vývoji a postupovat tak na pomyslném kariérním a mzdovém žebříčku výše. Jde především o pedagogické pracovníce, které např. zajišťují přednášky, semináře a zkoušení v klíčových předmětech prvních ročníků bakalářských studijních programů, do nichž se každoročně zapisují stovky studentů, vedou laboratorní cvičení, starají se o zkvalitňování a inovaci výuky, vytváří nové studijní materiály, v současné pandemické době vymýšlí a zajišťují on-line způsob výuky. Nutno také zmínit ženy, většinou absolventky VŠCHT Praha, které zajišťují chod fakult na jejich děkanátech, na pedagogickém oddělení, rovněž tak na oddělení vědy a výzkumu, v projektovém centru, na zahraničním oddělení, oddělení pro strategii a rozvoj. Nesmíme zapomenout ani na Ústav učitelství a humanitních věd, Ústav jazyků a Ústav ekonomiky a managementu a na servisní pracoviště, jako jsou centrální laboratoře nebo výpočetní centrum. Zcela výjimečnou roli hraje ve fungování školy i Centrum informačních služeb, které založila a vede Ing. Eva Dibuszová, Ph.D. a pod nějž spadá i Vydavatelství VŠCHT Praha, které je ve svém oboru ojediněle v rámci celé České republiky i Slovenska.

Stále větší váha je kladena i na dobrou prezentaci VŠCHT Praha vůči veřejnosti, středoškolským učitelům a jejich žákům, kteří by se mohli v budoucnosti stát našimi studenty. V širším záběru se dnes snaží škola získávat studenty i ze zahraničí. Široké spektrum popularizačních akcí a dalších aktivit zajišťuje na oddělení komunikace

Ing. Petra Karmetová, Ph.D., která na tomto oddělení pracuje již 20 let. Jako absolventka FCHT zná velmi dobře strukturu a fungování celé školy a hlavně její akademické a vědecké pracovníky a jejich aktivity. V době digitalizace a rozmachu používání sociálních sítí, zejména u mladé generace, je popularizace chemie nutný způsob, jak středoškolákům přiblížit studijní obory a motivovat je k rozhodnutí jít studovat na VŠCHT Praha.

Když srovnáme obsah publikace „Historie výuky chemie, osobnosti a události“, která byla vydána v roce 2002 a podíváme se na strukturu a činnost VŠCHT Praha v roce 2022, zjistíme, že jsme se ocitli nejen v novém století, ale v úplně jiné době, která má díky digitalizaci jiné možnosti, klade na lidi jiné nároky a všude v pracovním procesu dnes hrají významnou roli ženy, které na VŠCHT Praha tvoří téměř polovinu ze všech zaměstnanců a víc jak polovinu ze všech studentů.

Z výše popsaného je zřejmé, že většinu servisních činností včetně výuky studentů v bakalářských programech na VŠCHT Praha zajišťují ženy. Je nasnadě, že je nutno přizpůsobit těmto okolnostem i systémy řízení fakult, rektorátu a prakticky celé školy. Hodnocení výkonu pracovních činností a dosahovaných výsledků by se mělo týkat všech pracovníků, kteří se na chodu školy podílejí. V Akademickém senátu, který je jedním z řídicích orgánů fakult a školy mohou být zastoupeni pouze akademičtí pracovníci a studenti, měli bychom tedy najít způsob, jak by se na řízení školy mohli podílet i odborní neakademičtí pracovníci/ce (vědečtí, servisní), mezi nimiž je velký podíl žen. S tím úzce souvisí i kariérní řád a finanční ohodnocení pracovních pozic, které je poplatné době, kdy vzniklo a v současnosti již neodpovídá realitě, protože nároky kladené na odborné neakademické pracovníky/ce jsou dnes daleko vyšší než v minulosti, např. požadované vysokoškolské vzdělání, znalost dalšího světového jazyka, což je angličtina, umět pracovat s novými technologiemi a hlavně se stále učit něco nového a vymýšlet, jak uplatnit nové postupy ve své činnosti. Umět se přizpůsobovat novým podmínkám je základní pravidlo přežití nejen živých organismů, ale i této školy, aby zůstala i nadále nejvýznamnější institucí svého druhu v Česku a obstála i v mezinárodních žebříčcích. Protože vynikajících vědeckých výsledků dnes nelze dosahovat bez podpory solidního zázemí, zařazení studentů a vědců do výzkumných týmů, využívání kvalitních služeb servisních pracovišť a využívání technické infrastruktury, která v oblasti chemie dosahuje mnohamiliónových hodnot.

5. Ocenění významných přínosů žen, Cena Julie Hamáčkové

Abychom dokázali uznat i zásluhy těch mnohdy „neviditelných“ žen, byla v roce 2015 v souvislosti s řešením projektu TRIGGER ustanovena na VŠCHT nová cena¹² a byla nazvána po první

Tabulka I
Cena Julie Hamáčkové – ocenění v letech 2015–2021

Rok	Kat.	Jméno	Stěžejní přínosy	Fakulta, Ústav
2015	A	Ing. Monika Tomaniová, Ph.D.	Manažerské řízení projektů RP EU a organizace mezinárodní konference RAFA	FPBT, Ústav analýzy potravin a výživy
	B	Cena neudělena		
2016	A	doc. Ing. Pavla Nekvindová, Ph.D.	Modernizace a e-learning výuky bakalářských studentů (anorganická chemie I a II) podíl na výzkumu a vývoji doma i v zahraničí, podíl na patentech	FCHT, Ústav anorganické chemie
	B	Ing. Jitka Svatošová	Vybudování systému mezinárodních mobilit studentů, řízení projektů OP PA, iniciace dětských táborů, a iniciace zřízení předškolního zařízení DK Zkumavka pro děti zaměstnanců	Rektorát, Oddělení pro strategii a rozvoj
2017	A	RNDr. Jana Punčochářová, CSc.	Mimořádná obliba u studentů, dlouholetá praxe, obor ekotoxikologie	FTOP, Ústav chemie ochrany prostředí
	B	Ing. Petr Straka, Ph.D.	Popularizace a organizace akcí pro děti, osobní angažovanost při výstavbě DK Zkumavka pro předškolní děti	FTOP, Ústav technologie ropy a alternativních paliv
2018	A	RNDr. Miroslava Dubcová, Ph.D.,	Oblíbená u studentů, vyučuje pět matematických předmětů, správce počítačové sítě, předsedkyně Akademického senátu fakulty	FCHI, Ústav matematiky
	B	Ing. Anna Mittererová	Řešení projektů s tematikou genderové rovnováhy, iniciace a angažovanost v utváření vyvážené vnitřní kultury na VŠCHT	Rektorát, oddělení pro vědu a výzkum, personální odbor
2019	A	doc. Ing. Lidmila Bartovská, CSc.	Mnoholeté působení, výuka Fyzikální chemie I a II, vychovala už 2 generace, velice činná publikčně, výukové materiály a skripta, vědecké publikace	FCHI, Ústav fyzikální chemie
	B	Cena neudělena		
2020	A	Doc. Ing. Eliška Vyskočilová	Velmi oblíbená studenty, vyučuje i v angličtině, vytváří nové výukové materiály, publikuje výsledky výzkumu, první žena, která se habilitovala v oboru Organická technologie	FCHT, Ústav organické technologie
	B	Dr. Ing. Pavla Šmejkalová	Vyučuje čtyři předměty, oblíbená u studentů, vede laboratoře, program Athens, je knihovnicí, vyučuje studenty jak zohlednit genderové aspekty ve výzkumných pracích podílí se na zabezpečení soutěže o Cenu Julie Hamáčkové v kategorii c)	FTOP, Ústav technologie vody a prostředí
2021	A	Doc. Ing. Petra Lipovová, Ph.D.	Velmi oblíbená studenty, garantka a inovátorka studijních programů, vědeckovýzkumná činnost, tajemnice ústavu, členka Akademického senátu, při „lock-downu“ připravila sérii videoklipů k Laboratořím, připravila poster „Jak fungují vakcíny proti COVID-19“	FPBT, Ústav biochemie a mikrobiologie
	B	Ing. Kamila Zdenková, Ph.D.	Kromě pedagogiky se věnuje i výzkumné činnosti, např. stanovení RNA SARS-CoV-2 ve vodách, vyučuje studenty jak začleňovat do studentských prací analýzu dle genderu nebo pohlaví, podílí se na zabezpečení soutěže o Cenu Julie Hamáčkové v kategorii c)	FPBT, Ústav biochemie a mikrobiologie

profesorce a děkance Julii Hamáčkové. Cena má tři kategorie, v kategorii A a B jsou každoročně vyhlašovány výzvy na nominace kandidátek z řad zaměstnankyň školy, v kategorii A těch, které zásadně přispěly k rozvoji vědy, výzkumu, pedagogiky, inovací, akademického prostředí školy, a v kategorii B ocenění za podporu a prosazování rovných příležitostí, v této kategorii mohou být nominováni i muži. Kategorie C oceňuje studentské práce, které zohledňují genderové aspekty nebo provádí analýzu dle pohlaví u témat, kde je to relevantní (např. výzkum související s působením chemických látek na lidský organismus a podobně). Na udělení ceny v kategorii A a B bývá vyhlašována výzva na konci každého roku na nominace kandidátek/tů. Rozhodování hodnotící komise o výběru laureátů není vůbec jednoduché. Cena Julie Hamáčkové by měla být udělována těm, kteří leckdy stojí v pozadí, ale jsou důležitým článkem pro fungování ústavu, katedry, školy, podílejí se na utváření pozitivního vnímání a hrají důležitou společenskou úlohu, s důrazem na pedagogiku a činnosti, které člověka tolik neposouvají ve vlastní kariéře, ale udržují a posouvají dopředu chod celého kolektivu, nebo vyššího celku. Pro dokreslení uvádíme jména osob, ze kterého jsou pracoviště a velmi stručnou informaci o tom, za jaké počiny jim byla v minulých letech Cena udělena (tab. I). Bližší informace o Ceně Julie Hamáčkové jsou uveřejněny na webových stránkách <https://gro.vscht.cz/cjh/>.

V tomto výčtu neuvádím kandidátky nominované jejich ústavu na udělení ceny, je mezi nimi celá řada dalších žen, které se těší velké oblibě u studentů a angažují se i v dalších aktivitách např.:

FCHT

- Ing. Petra Ménová, Ph.D., Ústav organické chemie
- Ing. Alena Řezníčková, Ph.D., Ústav inženýrství pevných látek
- Katherine Villa Gómez, Ph.D., Centrum pokročilých funkčních nanorobotů
- Mgr. Yevgeniya Kalachyova, Ph.D., Ústav inženýrství pevných látek

FPBT

- Ing. Eva Vaňková, Ph.D., Ústav biotechnologie

FCHI

- RNDr. Eva Muchová, Ph.D., Ústav fyzikální chemie
- doc. Mgr. Fatima Hassouna, Ph.D., Ústav počítačové a řídicí techniky
- Ing. Hana Soušková, Ph.D., Ústav počítačové a řídicí techniky

Další pracoviště

- Ing. Dana Strachotová, Ph.D., Ústav ekonomiky a managementu
- Ing. Hana Štěpánková, Oddělení pro vědu a výzkum

Na cenu v kategorii B (podpora a prosazování rovných příležitostí) byli nominováni i muži:

- prof. Ing. Pavel Jeníček, CSc., Ústav technologie vody a prostředí
- prof. Ing. František Štěpánek, Ph.D., Ústav chemického inženýrství
- RNDr. Štěpánka Smrčková, Ph.D., Ústav technologie vody a prostředí

6. Výjimečné počiny přesahující rámec VŠCHT Praha

Na závěr je vhodné zmínit dvě ženy, které nejenže přispěly k rozvoji školy, svého oboru, ale které jsou úžasnými morálními vzory pro naše studenty, zaměstnance školy a pro celou naši společnost, a troufnu si podotknout, že o nich ne každý ví.

prof. Ing. Ludmila Šilhánková, CSc.¹³

Narodila se v roce 1927, VŠCHTI absolvovala v r. 1950, po studiích pracovala ve Výzkumném ústavu kvasného průmyslu a v r. 1952 přešla na Fakultu potravinářské a biochemické technologie. Kandidátskou disertační práci zde obhájila roku 1958, habilitovala se v r. 1966. Zejména její práce zaměřené na šlechtění kvasinek pro technologické účely získaly světovou pozornost. Patentovala řadu kmenů a postupů v oblasti produkční mikrobiologie. V době socialistické éry měla řadu nepřátel v tehdejším komunistickém vedení fakulty, přesto nezatrpkla a i přes své tělesné postižení (velmi omezená pohyblivost v důsledku v dětství prodělané obrny) si zachovala optimismus a strhující elán do vědecké

práce. Profesorkou byla jmenována až v r. 1991. I ve vysokém věku neváhala začínat řešit nové aktuální problematiky v oblasti mikrobiologie a kvasinkové genetiky. Žila velice skromným životem a pět let po její smrti se její nejbližší kolegové z ústavu dozvěděli, z Nadace Bona Via, že odkázala 2 200 000 Kč nadaci Olgy Havlové s přáním, aby tyto peníze byly využity na podporu vzdělávání a rekreaci dětí a mladých lidí se zdravotním postižením. Bona Via jí za to udělila *in memoriam* první cenu v kategorii „Závěť pomáhá“. Na webu Výboru dobré vůle Olgy Havlové najdete článek „Jiný způsob, jak pomoci neziskové organizaci“¹⁴, ve kterém vzpomíná na prof. Šilhánkovou na slavnostním večeru předání ceny její žačka a kolegyně prof. Kateřina Demnerová.

Ing. Hana Dvořáková, CSc.¹⁵

Ing. Hana Dvořáková, CSc. (nar. 1954), vystudovala na VŠCHT Praha organickou chemii na FCHT, disertační práci, vzhledem k tehdejšímu politickému poměru, však prováděla a obhájovala v Ústavu organické chemie a biochemie ČSAV (ÚOCHB) na téma Acyklická analoga nukleosidů a nukleotidů s modifikovanými purinovými basemi. V tomto akademickém ústavu nadále pracovala, od roku 1986 ve skupině prof. Antonína Holého. V roce 1996 přešla na VŠCHT Praha,

kde působí do současnosti v Centrálních laboratořích¹⁶.

Je zakladatelkou Nadace Experientia¹⁷, kterou financuje ze svého podílu na licenčních poplatcích za antivirové látky vyvinuté s profesorem Antonínem Holým na ÚOCHB.

Foto: Předání mimořádné ceny rektora VŠCHT Praha manželům Haně a Dalimilovi Dvořákovým. Archiv VŠCHT Praha

Na tradičním adventním koncertu VŠCHT Praha v Betlémské kapli v pondělí 13. prosince 2021 předal Pavel Matějka mimořádnou cenu rektora VŠCHT Praha manželům Haně a Dalimilovi Dvořákovým za dlouholetou podporu svobodného výzkumu mladých badatelů a studentů v oblasti chemie¹⁸. Oba jsou úzce spjatí s VŠCHT Praha a jsou svým seriózním jednáním a skromným vystupováním vzory pro studenty i mladé výzkumné pracovníky naší školy. Manželé Hana a Dalimil Dvořákoví se před dvěma roky rozhodli vložit zcela ojedinělou částku v historii české filantropie – 200 milionů korun – do Nadace Experientia, která podporuje mladé vědecké talenty. Tato zpráva vyvolala velký společenský ohlas, a to zdaleka nejen mezi vědeckou komunitou. Reakce na mimořádný filantropický počin manželů Dvořákových naplno ukázaly, jak moc tato země potřebuje pozitivní vzory. Jak moc potřebujeme naději spočívající v neokázalém a zároveň autentickém uplatňování ideálů humanity. Manželé Dvořákoví dojali veřejnost svou skromností, lidskostí a tím, s jakou samozřejmostí využili své soukromé peníze nikoliv ke svému obohacení, ale k obohacení české společnosti, resp. světové vědy.

Čtenářům doporučuji přečíst si rozhovory s manželými Dvořákovými v různých médiích např. „Jen stěží jsme vyšli, říká manželé Dvořákoví. Teď mladým vědcům pošlou 200 milionů“ zveřejněný na webu Aktuálně.cz dne 22. 1. 2020 (cit.¹⁹) nebo článek na iDnes.cz „Byli u vývoje léku proti HIV. Netušili, že to z nich udělá mecenáše vědy“²⁰.

7. Závěr

Vysoká škola, která byla ještě před 100 lety pouze mužskou záležitostí, je dnes školou, na které studují děvčata zrovna tak jako chlapci, na které působí řada význam-

ných odbornic ve svém oboru. I přes občasné pochybnosti některých konzervativců je dnes VŠCHT Praha zastoupena řadou významných žen, nemusí být ani profesorky, ale baví je předávat své odborné znalosti dalším generacím, aktivně se zapojovat do projektů vědeckého výzkumu, publikovat, spolupracovat se zahraničními partnery, s průmyslem a s dalšími organizacemi, a hlavně šířit dobré jméno této skvělé vysoké školy doma i v zahraničí.

LITERATURA

1. *Mezinárodní den žen a dívek ve vědě 2021*. <http://www.osn.cz>, staženo 2. 10. 2021.
2. Projekt GA ČR, Transformační procesy po roce 1989 optikou přeměny výzkumných ústavů chemického průmyslu, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Mgr. Blanka Nyklová, Ph.D. <https://www.soc.cas.cz/projekt/transformacni-procesy-po-roce-1989-optikou-premeny-vyzkumnych-ustavu-chemickeho-prumyslu>, staženo 2. 10. 2021.
3. Projekt 7. RP EU TRIGGER Transforming Institutions by Gendering Contents and Gaining Equality in Research, <http://triggerproject.eu/>, staženo 2. 10. 2021.
4. Projekt MŠMT ČR, program EUPRO II, PEDICEV (<https://eupro.vscht.cz/>) <https://gro.vscht.cz/>, staženo 2. 10. 2021.
5. Mittnerová A.: Czech. Chem. Soc. Symp. Ser. 14, 04-07/09 (2016), <http://www.ccsss.cz/index.php/ccsss/issue/view/9>, staženo 2. 10. 2021.
6. Stoklasa J.: Národní politika, Ročník: 1912 Vý-tisk: 4. 2. 1912, str. 1.
7. Mittnerová A.: Nepitná pitná voda: O prof. Julii Hamáčkové, <https://www.vscht.cz/popularizace/mohlo-by-vas-zajimat/17740/hamackova>, staženo 2. 10. 2021.
8. Schätz M.: Historie výuky chemie, Osobnosti a události, VŠCHT Praha, 2002. https://vydavatelstvi.vscht.cz/katalog/publikace?uid=uid_isbn-80-7080-442-4, staženo 2. 10. 2021.
9. Habilitační řízení a řízení ke jmenování profesorem, webové stránky VŠCHT Praha, Oddělení pro vědu a výzkum, <https://www.vscht.cz/veda-a-vyzkum/habilitace>, staženo 2. 10. 2021.
10. Mittnerová A.: Bulletin Asociace ČSCH, 49 (2) (2018), <http://chemicke-listy.cz/Bulletin/bulletin49/>, staženo 2. 10. 2021.
11. Víznerová H., Nyklová B.: *Hledání dynamické rovnováhy*, <https://vydavatelstvi.vscht.cz/katalog>, staženo 2. 10. 2021.
12. Cena Julie Hamáčkové <https://gro.vscht.cz/cjh>, staženo 2. 10. 2021.
13. Závěť pomáhá, Bona Via https://gro.vscht.cz/aktualne#novinka_detail24772600029625, staženo 2. 10. 2021.
14. Výbor dobré vůle <https://www.vdv.cz/clanky/novinky~2/jiny-zpusob-jak-pomoci-neziskove-organizaci/>, staženo 2. 10. 2021.
15. Dvořáková H.: <https://clab.vscht.cz/nmr/kontakty/>

- dvorakova#, staženo 2. 10. 2021.
16. Centrální laboratoře VŠCHT Praha, <https://clab.vscht.cz/nmr>, staženo 2. 10. 2021.
 17. Nadace Experientia <https://www.experientia.cz/o-nadaci/>, staženo 2. 10. 2021.
 18. VŠCHT Praha Ceny rektora 2021 <https://www.vscht.cz/veda-a-vyzkum/ceny-a-souteze/ceny-udelene/ceny-rektora/2021#>, staženo 2. 10. 2021
 19. Aktuálně.cz <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/jenstezi-jsme-vysli-rikaji-manzele-dvorakovi/r~76715a7c3c5f11eab259ac1f6b220ee8/>, staženo 2. 10. 2021.
 20. iDnes.cz https://www.idnes.cz/technet/veda/hana-dalimil-dvorak-dvorakova-dvorakovi-mecenas-veda-antonin-holy-hiv-lek-ustav-organicke-chemie-a-b.A180907_122951_veda_mla, staženo 2. 10. 2021.

A. Mittnerová (*University of Chemistry and Technology, Prague*): **The Role and Representation of Women in Chemistry in the Czech Republic, Especially at the University of Chemical Technology Prague**

The article describes the cultural changes of Czech society in the approach to education and the involvement of women in research and pedagogical activities in chemical fields at the University of Chemistry and Technology in Prague over the last 100 years. The achievements of female researchers and academics in the last two decades at this university are reviewed.

Keywords: female researcher, female professor, female student, gender balance, Julie Hamackova Award

- Mittnerová A.: Chem. Listy 116, 187–195 (2022).
- <https://doi.org/10.54779/chl20220187>